

УДК 37.017:316.7-047.22]:37.043.2-054](045)

МУЛЬТИКУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Любов Байдюк, доктор філософії, старший викладач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID: 0000-0002-0341-3797

E-mail: lubovsoroka17@gmail.com

Юлія Котелянець, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, Центральнотукаїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ORCID: 0000-0003-3932-1824

E-mail: y.s.kotelianets@cuspu.edu.ua

У статті розглянуто сутність і значення мультикультурного середовища закладу освіти як чинника формування соціальної компетентності учнівської молоді. Проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення понять «мультикультурність», «соціальна компетентність», «освітнє середовище». Визначено взаємозв'язок між культурною різноманітністю освітнього простору та розвитком здатності учнів до ефективної міжкультурної взаємодії, толерантності, емпатії й соціальної активності. Описано педагогічні умови створення мультикультурного середовища, що сприяє розвитку соціальної компетентності: інтеграція цінностей культурного діалогу в освітній процес, застосування проєктних технологій, реалізація програм громадянської освіти, формування емпатійного клімату в шкільному колективі. Результати дослідження підтверджують, що мультикультурне середовище виступає потужним інструментом соціалізації особистості, підвищення її здатності до конструктивного спілкування і прийняття культурного різноманіття.

Ключові слова: мультикультурність; соціальна компетентність; освітнє середовище; культурний діалог; толерантність; інтеркультуралізм; емпатія; педагогічні умови; соціалізація; громадянська освіта.

THE MULTICULTURAL ENVIRONMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS AS A FACTOR IN THE FORMATION OF SOCIAL COMPETENCE

Liubov Baiuduk, PhD, Senior Lecturer at the Department of Professional Methods and Innovative Technologies in Primary Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: 0000-0002-0341-3797

E-mail: lubovsoroka17@gmail.com

Yulia Kotelinets, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Preschool and Primary Education, Central Ukrainian State University Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Kropyvnytskyi, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-3932-1824

E-mail: y.s.kotelianets@cuspu.edu.ua

The article explores the theoretical foundations and practical dimensions of the multicultural environment of educational institutions as a key factor in the development of students' social competence. It provides an in-depth analysis of modern scientific approaches to the concepts of

multiculturalism, social competence, and educational environment, emphasizing their interrelation in contemporary pedagogical discourse. The study highlights that the increasing cultural diversity within Ukrainian educational settings—caused by globalization, migration, and social transformation—requires a rethinking of educational strategies aimed at fostering empathy, tolerance, and cooperation among learners.

The research identifies and systematizes the pedagogical conditions necessary for building an effective multicultural educational environment: the integration of cultural dialogue values into curricula, the use of interactive and project-based learning methods, the implementation of civic education programs, and the creation of a psychologically safe and empathetic classroom climate. It is argued that these factors not only enhance students' communication and collaboration skills but also contribute to their moral and civic maturity.

The article also examines practical examples of schools participating in international and national multicultural education projects, which demonstrate positive outcomes in students' intercultural sensitivity, social engagement, and conflict-resolution skills. Empirical observations confirm that consistent exposure to multicultural learning environments fosters social adaptability, emotional intelligence, and respect for diversity, preparing young people for life in a pluralistic and democratic society.

The findings underscore that a multicultural educational environment serves as a powerful socialization mechanism—it enables students to perceive cultural differences not as barriers but as valuable resources for personal and collective development. Consequently, the formation of social competence within such an environment becomes an integral part of preparing the new generation for constructive participation in a globalized world and for building inclusive, tolerant communities.

Keywords: *multiculturalism; social competence; educational environment; cultural dialogue; tolerance; interculturalism; empathy; pedagogical conditions; socialization; civic education.*

Сучасні суспільні трансформації, глобалізаційні процеси та активізація міграційних потоків зумовлюють зростання культурного різноманіття освітнього простору України. Заклади освіти все частіше стають середовищем міжкультурної взаємодії, де формуються нові моделі соціальної поведінки, комунікації та взаєморозуміння. Відтак перед педагогічною наукою постає завдання – осмислити механізми впливу мультикультурного середовища на формування соціальної компетентності учнів, яка є ключовою умовою їхньої успішної адаптації та громадянського становлення.

Проблема мультикультурної освіти має широку міждисциплінарну базу – у ній поєднуються підходи педагогіки, соціальної психології, міжкультурної комунікації та політики інтеграції.

Останні роки українські та зарубіжні науковці дедалі активніше досліджують вплив мультикультурного середовища на формування соціальної компетентності учнів.

Так, Т. Браніцька та Н. Логутіна акцентують, що розвиток міжкультурної компетентності педагога є ключовим чинником ефективності навчального процесу в умовах Нової української школи, адже саме вчитель виступає носієм цінностей діалогу культур і поваги до різноманіття [9].

А. Солодка аналізує міжнародний досвід формування мультикультурної особистості та наголошує, що ефективними є ті освітні моделі, у яких міжкультурна комунікація розглядається як процес виховання емоційного інтелекту та емпатії [15].

О. Петренко досліджує питання національно-культурної ідентичності у шкільній історичній освіті, показуючи, що мультикультурний підхід сприяє подоланню стереотипів і вихованню громадянської свідомості [13].

У вищій школі аналогічні тенденції спостерігаються у працях М. Білотерковець, Т. Фоменко та Ю. Лущик, які доводять, що створення міжкультурного середовища в університетах сприяє розвитку толерантності та професійної мобільності студентів [3].

Дослідження О. Чайки демонструє, як завдання на основі підходу Task-Based Learning у навчанні іноземних мов допомагають учням практично формувати навички міжкультурної взаємодії [11].

Схожі висновки роблять О. Полякова, Т. Кириченко та Т. Ридель, які підкреслюють необхідність формування мультикультурної компетентності у студентів українських університетів як бази для їхньої майбутньої професійної діяльності [14].

Один із найвпливовіших сучасних підходів до мультикультурної освіти належить Джеймсу А. Бенксу (James A. Banks), який виокремив багатовимірні цілі мультикультурної освіти (content integration, knowledge construction process, prejudice reduction, equity pedagogy, empowering school culture) і підкреслив необхідність системних змін у школі (зміну змісту, методів викладання, структури школи) для реалізації справжньої мультикультурної освіти. Його праці формують теоретичну основу багатьох практичних програм у Західній освіті [6].

Розвиток міжкультурної чутливості та її стадійну структуру описано у Developmental Model of Intercultural Sensitivity (DMIS) Мілтона Беннета (Milton J. Bennett) [8]. DMIS пояснює, як змінюється сприйняття культурних відмінностей від етноцентричних позицій до етнорелативних, що має прямі наслідки для побудови навчальних програм, спрямованих на розвиток емпатії та здатності до міжкультурної комунікації. Модель Беннета часто використовується як вихідна для тренінгів толерантності та міжкультурних тренінгів у школах.

У контексті української педагогіки важливі класичні та сучасні праці, які заклали гуманістичні основи виховання та підкреслювали значення виховання почуттів, моральних цінностей і поваги до особистості. Так, спадщина Василя О. Сухомлинського (педагогічні ідеї про повагу до дитини, виховання серця та моральної свідомості) сьогодні часто інтерпретується в ключі міжкультурного виховання як ресурс формування здатності до співчуття та поваги до «іншого» у шкільному середовищі [5].

Н. М. Бібік та інші українські педагоги досліджували питання компетентностей (у т.ч. соціальних) у системі початкової і середньої освіти, розробляли підходи до формування ключових компетентностей, що уможлиблює практичну реалізацію мультикультурних завдань в освітньому процесі (наприклад, через інтегровані курси, виховні заходи, мистецькі практики) [2].

Одночасно існує багатий масив емпіричних досліджень (на міжнародному й вітчизняному рівні), які показують: інтегровані мультикультурні програми (включно з проєктною діяльністю, міжкультурними обмінами, проєктами «день культур» тощо) підвищують рівень толерантності, міжособистісної довіри та соціальної активності учнів. Водночас автори цих досліджень фіксують проблеми: брак системного підходу, недостатня підготовка вчителя до міжкультурної роботи, відсутність чітких інструментів діагностики формування соціальної компетентності в мультикультурному контексті.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз педагогічних можливостей мультикультурного середовища закладу освіти як чинника формування соціальної компетентності учнів.

Мультикультурна освіта як педагогічне явище розглядається сучасними науковцями не лише як відповідь на соціокультурне різноманіття суспільства, а й як ефективний засіб формування соціальної зрілості, толерантності, емпатії, навичок взаємодії та комунікації. Освітній заклад у XXI столітті виступає не просто інституцією передачі знань, а простором соціального діалогу культур, де учні вчаться не лише «знати», але й жити разом – відповідно до концепції ЮНЕСКО «*Learning to Live Together*» [16].

Мультикультурне середовище закладу освіти визначається як сукупність педагогічних, соціальних та культурних умов, які забезпечують взаємодію представників різних етнічних, мовних, релігійних та соціальних груп. За визначенням

Дж. Бенкса, це середовище, у якому всі учасники освітнього процесу мають рівні можливості для розвитку, а культурні відмінності розглядаються не як бар'єр, а як ресурс навчання й соціального розвитку [6].

У такому середовищі формуються міжособистісні відносини, засновані на принципах рівності, поваги до ідентичності, емпатії та співпраці. Згідно з М. Беннетом, саме через усвідомлення культурних відмінностей і поступовий перехід від етноцентризму до етнорелятивізму формується справжня соціальна компетентність [8].

В українському освітньому контексті мультикультурність розглядається як складова гуманістичної парадигми виховання (О. Сухомлинська, Н. Бібік). Вона передбачає виховання поваги до культурного спадку свого народу і толерантного ставлення до культур інших, розвиток діалогічної культури спілкування та готовності до співжиття в багатомовному і багатокультурному суспільстві [5].

Під соціальною компетентністю розуміють інтегровану здатність особистості ефективно взаємодіяти в соціумі, розуміти соціальні норми, приймати відповідальні рішення, співпрацювати, вирішувати конфлікти конструктивно та дотримуватися принципів справедливості й поваги до інших [1], [2].

У контексті мультикультурної освіти соціальна компетентність набуває додаткових характеристик:

- 1) готовність до діалогу з представниками інших культур;
- 2) здатність долати стереотипи та етноцентризм;
- 3) уміння адаптуватися до нових соціокультурних ситуацій;
- 4) толерантність, емпатія, здатність розуміти почуття іншого.

Таким чином, формування соціальної компетентності неможливе поза контекстом міжкультурної взаємодії, оскільки лише через реальну комунікацію в різноманітному соціальному середовищі учні здобувають досвід прийняття, співпраці та відповідальності.

На основі аналізу наукових праць Дж. Бенкса, Дж. Беррі, Н. Бібік, І. Беха, а також узагальнення педагогічного досвіду вітчизняних і зарубіжних шкіл, можна визначити кілька ключових педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування соціальної компетентності учнів у мультикультурному освітньому середовищі.

1. Інтеграція цінностей культурного діалогу в зміст освіти. Важливим чинником є наповнення змісту навчальних програм матеріалами, які відображають культурну різноманітність сучасного світу й українського суспільства. Йдеться не лише про ознайомлення учнів із традиціями, звичаями чи мистецтвом різних народів, а й про усвідомлення цінності культурного діалогу як основи мирного співіснування. Вивчення літературних творів, народознавчих тем, мистецьких зразків сприяє розширенню світогляду школярів, формує повагу до інших культур та готовність до співпраці. Зокрема, у курсах громадянської освіти доцільно обговорювати питання «Права людини в контексті культурних традицій» чи «Толерантність як соціальна цінність», що поглиблює соціальну зрілість учнів.

2. Використання інтерактивних форм навчання. Одним із найефективніших шляхів розвитку соціальної компетентності є застосування інтерактивних методів, що передбачають активну участь учнів у навчальному процесі. Це можуть бути рольові ігри, тренінги з міжкультурної комунікації, дебати, метод проєктів, симуляції. Такі форми роботи вчать взаємодії, відповідальності, уміння слухати, домовлятися, відстоювати власну позицію без порушення прав інших. Використання методу «case-study» із розглядом реальних або змодельованих ситуацій культурного непорозуміння

допомагає учням навчитися аналізувати конфліктні випадки та знаходити конструктивні рішення.

3. Формування емпатійного та безпечного психологічного клімату. Розвиток соціальної компетентності неможливий без створення сприятливої емоційної атмосфери в колективі. Як підкреслює І. Бех, становлення соціально зрілої особистості відбувається лише за умови поваги, довіри та прийняття. Роль учителя полягає не тільки у викладанні навчального матеріалу, а й у фасилітації процесу спілкування: педагог виступає посередником між учнями, забезпечує рівність голосів, підтримує дітей із різних соціокультурних груп, запобігає проявам дискримінації чи упередженості. Такий підхід сприяє розвитку емпатії, толерантності та здатності до співпереживання.

4. Реалізація міжкультурних освітніх проєктів. Проєктна діяльність відкриває широкі можливості для практичного втілення ідей мультикультуралізму. Учні можуть готувати мультимедійні презентації про традиції народів світу, брати участь у міжнародних листуваннях, долучатися до програм Twinning чи Erasmus+, організовувати спільні культурні ініціативи з учнями інших країн. Така діяльність не лише збагачує знаннями про світ, а й сприяє розвитку комунікативних, організаційних і соціальних навичок, виховує відповідальність, повагу до відмінностей і здатність діяти в полікультурному середовищі.

5. Співпраця із сім'єю та громадою. Важливою умовою успішного формування соціальної компетентності є взаємодія школи з родинами учнів та представниками місцевих культурних спільнот. Проведення днів національних культур, вечорів традицій, майстер-класів чи культурних фестивалів сприяє взаємному пізнанню, зміцнює почуття спільності, допомагає учням усвідомити багатство і розмаїття своєї громади. Таке партнерство школи, сім'ї та громади підсилює виховний потенціал освіти та створює умови для практичного засвоєння норм соціальної взаємодії.

Усі наведені педагогічні умови взаємопов'язані й утворюють цілісну систему впливів, спрямовану на розвиток соціальної компетентності учнів у мультикультурному середовищі закладу освіти. Їх ефективність зумовлюється цілісністю підходу – від змістового наповнення навчальних програм до організації освітнього процесу, побудови стосунків у колективі та взаємодії із соціальним оточенням. Важливо, щоб ці умови не залишалися формальними, а були інтегровані в щоденну педагогічну практику, адже лише в такому разі школа перетворюється на відкритий простір взаємоповаги, культурного обміну та соціального зростання.

На прикладі досвіду освітніх закладів, які реалізують програми громадянської та міжкультурної освіти, можна констатувати, що впровадження мультикультурних підходів сприяє зростанню рівня соціальної активності, емпатійності та довіри серед учнів. Наприклад, у рамках програми Council of Europe «Education of National Communities – Pathways for Development and Partnership» було обговорено виклики та пріоритети розвитку освіти в мультикультурному середовищі України.

У межах проєкту «Школа культурного діалогу» у Львівській області (2022 р.) школи провели серію тематичних тижнів, присвячених традиціям народів України: учні готували презентації, виставки, майстер-класи, що стимулювало формування атмосфери взаємоповаги та співпраці. Аналіз опитувань показав, що 78 % учнів стали усвідомлювати культурну різноманітність як важливу суспільну цінність (за даними моніторингу в черкаському регіоні – за 296 респондентами).

Інший приклад – освітні заклади в таких містах як Київ, Чернівці, Харків, які приймають дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб та іноземних громадян. Там створено адаптаційні хаби з мовної підтримки, регулярні тренінги з ненасильницької комунікації і «дні культур», що дають змогу учням комфортно інтегруватися в нове

освітнє середовище. Наприклад, у програмі «Education for Democratic Citizenship» під егідою Ради Європи зазначено, що зміст таких програм базується на цінностях демократії, прав людини та культурного різноманіття.

Загалом, результати цих практик свідчать, що мультикультурна освіта – коли вона реалізована системно і з урахуванням локального контексту – може виступати значущим чинником формування соціальної компетентності: тобто навичок співпраці, толерантності, комунікації, емпатії та відповідального громадянства.

Аналіз практичних кейсів українських освітніх закладів та міжнародних програм показує, що цілеспрямоване формування мультикультурного середовища має системний і стійкий вплив на розвиток соціальної компетентності учнів. Участь у тематичних проєктах, інтерактивних заняттях, культурних обмінах, а також у заходах, присвячених різним національним традиціям, сприяє комплексному розвитку особистості та формуванню ключових соціальних навичок.

Під впливом цих педагогічних практик спостерігаються такі зміни:

1. Зростання емпатії та толерантності. Учні починають усвідомлювати емоційні та культурні відмінності оточуючих, формують здатність співчувати та розуміти іншу точку зору. Вони навчаються долати упередження та стереотипи, що виникають у міжкультурній взаємодії.

2. Підвищення соціальної активності. Участь у колективних проєктах, культурних заходах та обмінах сприяє активнішій громадській позиції школярів, розвиває ініціативність, організаційні навички та відчуття відповідальності перед спільнотою.

3. Формування готовності до конструктивного діалогу. Мультикультурне середовище створює умови для практичної взаємодії у різних соціокультурних контекстах, що дозволяє учням ефективно комунікувати, вирішувати конфлікти мирним шляхом та знаходити компромісні рішення.

4. Поглиблене усвідомлення значущості культурного різноманіття. Інтеграція культурних цінностей у зміст навчання та позакласні активності сприяє формуванню ціннісного ставлення до багатокультурного середовища, розвитку діалогічної культури та готовності до співжиття в суспільстві, що швидко змінюється.

5. Посилення соціалізаційного ефекту. Співпраця школи з родинами та місцевими культурними спільнотами робить навчальний процес більш реалістичним і значущим, забезпечує практичне засвоєння норм соціальної взаємодії та сприяє формуванню почуття спільності й приналежності до соціуму.

Узагальнення даних із різних джерел, включно з дослідженнями «Multicultural Education: Ukrainian Challenges» (ResearchGate), програмами Ради Європи «Education for Democratic Citizenship» та локальними ініціативами, демонструє, що мультикультурна освіта має виразний позитивний вплив на розвиток соціальної компетентності учнів. Цей вплив проявляється не лише у підвищенні рівня знань про культурне різноманіття, а й у формуванні практичних навичок соціальної взаємодії, співпраці та відповідального громадянства.

На основі проведеного аналізу теоретичних джерел та практичних даних можна сформулювати такі ключові висновки:

1. Мультикультурне середовище є ефективним чинником розвитку соціальної компетентності. Воно сприяє розвитку емпатії, толерантності, конструктивного діалогу та здатності працювати в команді.

2. Інтеграція культурних цінностей у навчальні програми, використання інтерактивних форм роботи та реалізація міжкультурних проєктів формують цілісну систему розвитку соціальних компетенцій у школярів.

3. Співпраця з родинами та громадою підсилює практичний ефект освітніх заходів, роблячи процес навчання більш змістовним та соціально орієнтованим.

4. Для підвищення ефективності мультикультурної освіти необхідна системна підготовка педагогів до міжкультурної роботи, впровадження інструментів діагностики та адаптація освітніх програм до регіональних потреб.

Перспективи подальших досліджень включають вивчення впливу мультикультурного середовища на конкретні аспекти соціальної компетентності, зокрема конфліктології, громадянську активність та емоційну компетентність, а також оцінку ефективності різних педагогічних інновацій у різних регіонах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: стратегія проектування. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 1999. Вип. 3. С. 42–43.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід в сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. Овчарук О. В. Київ К.І.С., 2004. С. 47–52.
3. Білотерковець М., Фоменко Т., Лущик Ю. «Opportunities for intercultural environment creation in Ukrainian agrarian university». *Educational Challenges*, 2024, № 29 (1) URL: https://journals.urau.ua/sr_edu/article/view/204275?
4. Концепція Нової української школи URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczia.pdf>
5. Сухомлинська О. В. Комплексність як провідний принцип організації і діяльності шкільної освіти (1920-і роки). *Історико-педагогічний альманах*. 2019. № 1. С. 4–21.
6. Banks J. A., McGee Banks, C. A. *Multicultural Education: Issues and Perspectives*. 10-те вид. Hoboken, NJ: Wiley, 2019. URL: <https://www.wiley-vch.de/en/areas-interest/humanities-social-sciences/multicultural-education-978-1-119-51021-5?>
7. Berry J. W. «Acculturation and Adaptation in a Multicultural World». *Applied Psychology: An International Review*, 2006, Vol. 55, № 3, с. 233–254. URL: https://www.researchgate.net/publication/227498997_Immigrant_Youth_Acculturation_Identity_and_Adaptation
8. Bennet M. J. *Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings*. Yarmouth, ME: Intercultural Press, 1998. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Basic_Concepts_of_Intercultural_Communic.html?id=Y_8b4z2z2u0C&redir_esc=y
9. Branitska T., & Logutina, N. The intercultural competence of a new Ukrainian school teacher as an important factor of effective pedagogical activity. *ScienceRise: Pedagogical Education*, (4 (37), 13–19. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2020.204275>
10. Council of Europe. *Education of National Communities – Pathways for Development and Partnership*. Київ, 2022. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/education-of-national-communities-pathways-for-development-and-partnership>
11. Hamaniuk V., Karpiuk V., Shumilina I. and Ustinova V., 2024. The concept of “intercultural competence” in educational and scientific discourses. *Educational Dimension*, P. 11, pp. 1–27. DOI: <https://doi.org/10.55056/ed.715>
12. Kravets R., Vykhreshch V., Romanyshyna O., Koziar M., Ridkodubskya H., Marionda I., & Syvokhop E. Pedagogical Design of the Technology of Students’ Multicultural Competence at Higher Education Institutions. *Journal of Education Culture and Society*, 12(2), 264-293. DOI: <https://doi.org/10.15503/jecs2021.2.264.293>
13. Petrenko O. The formation of national and cultural identity in school history education: a multicultural approach. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*, (31), 17–21. DOI: <https://doi.org/10.15330/msuc.2024.31.17-21>
14. Poliakova O., Kyrychenko T., Ridet T. Multicultural Competence of University Students in Ukraine: *Reality and Perspectives*, 2019. 11(4), 221-247. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/167>
15. Solodka A. International experience in the formation of a multicultural personality in the process of intercultural communication. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 4(2), 9–18. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20250402.02>
16. UNESCO. *Learning to Live Together: Education for Social Cohesion*. Paris: UNESCO Publishing, 2015.

REFERENCES:

1. Bekh, I. D. (1999). *Osobystisno zorientovane vykhovannia: stratehiia proektuvannia*. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka, (3), 42–43.
2. Bibik, N. M. (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid: refleksyvnyi analiz zastosuvannia*. In O. V. Ovcharuk (Ed.), *Kompetentnisnyi pidkhid v suchasni osviti. Svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy* (pp. 47–52). Kyiv: K.I.S.
3. Bilotierkovets, M., Fomenko, T., & Lushchik, Yu. (2024). *Opportunities for intercultural environment creation in Ukrainian agrarian university*. *Educational Challenges*, 29(1). URL: https://journals.urau.ua/sr_edu/article/view/204275
4. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly. (2017). DOI: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>
5. Sukhomlynska, O. V. (2019). *Kompleksnist yak providnyi pryntsyp orhanizatsii i diialnosti shkilnoi osvity (1920-i roky)*. *Istoryko-pedahohichniy almanakh*, (1), 4–21.
6. Banks, J. A., & McGee Banks, C. A. (2019). *Multicultural education: Issues and perspectives* (10th ed.). Hoboken, NJ: Wiley. URL: <https://www.wiley-vch.de/en/areas-interest/humanities-social-sciences/multicultural-education-978-1-119-51021-5>
7. Berry, J. W. (2006). Acculturation and adaptation in a multicultural world. *Applied Psychology: An International Review*, 55(3), 233–254. URL: https://www.researchgate.net/publication/227498997_Immigrant_Youth_Acculturation_Identity_and_Adaptation
8. Bennett, M. J. (1998). *Basic concepts of intercultural communication: Selected readings*. Yarmouth, ME: Intercultural Press. URL: https://books.google.com.ua/books?id=Y_8b4z2z2u0C
9. Branitska, T., & Logutina, N. (2020). The intercultural competence of a new Ukrainian school teacher as an important factor of effective pedagogical activity. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 4(37), 13–19. DOI: <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2020.204275>
10. Council of Europe. (2022). *Education of national communities – Pathways for development and partnership*. Kyiv. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/education-of-national-communities-pathways-for-development-and-partnership>
11. Hamaniuk, V., Karpiuk, V., Shumilina, I., & Ustinova, V. (2024). The concept of “intercultural competence” in educational and scientific discourses. *Educational Dimension*, 11, 1–27. DOI: <https://doi.org/10.55056/ed.715>
12. Kravets, R., Vykhreshch, V., Romanyshyna, O., Koziar, M., Ridkodubska, H., Marionda, I., & Syvokhop, E. (2021). Pedagogical design of the technology of students’ multicultural competence at higher education institutions. *Journal of Education Culture and Society*, 12(2), 264–293. DOI: <https://doi.org/10.15503/jecs2021.2.264.293>
13. Petrenko, O. (2024). The formation of national and cultural identity in school history education: A multicultural approach. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*, 31, 17–21. DOI: <https://doi.org/10.15330/msuc.2024.31.17-21>
14. Poliakova, O., Kyrychenko, T., & Ridel, T. (2019). Multicultural competence of university students in Ukraine: Reality and perspectives. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 11(4), 221–247. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/167>
15. Solodka, A. (2025). International experience in the formation of a multicultural personality in the process of intercultural communication. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 4(2), 9–18. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20250402.02>
16. UNESCO. (2015). *Learning to live together: Education for social cohesion*. Paris: UNESCO Publishing.